

ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის, განზრახვისა და ბრალის მიმართების საკითხი

სისხლის სამართლის დოქტრინაში ინტერესს იწვევს ისეთი მეთოდოლოგიური საკითხები, როგორცაა:

ა) რა მიმართებაშია ერთმანეთთან ქმედების შემადგენლობა (დანაშაულის პირველი ნიშანი)¹ და მართლწინააღმდეგობა (დანაშაულის მეორე ნიშანი)?²

ბ) რა მიმართებაშია ერთმანეთთან განზრახვა და ბრალი?

I. დავიწყოთ პირველი საკითხით.

ისმის კითხვა: ქმედების შემადგენლობის არსებობა თუ გულისხმობს იმას, რომ ეს ქმედება აუცილებლად მართლსაწინააღმდეგოა? ქმედების შემადგენლობა თუ მოიცავს თავისთავში მართლწინააღმდეგობასაც?

ცნობილია, რომ ქმედების შემადგენლობა არის აღწერილობითი მსჯელობა, ანუ მსჯელობა ფაქტზე (მსჯელობა არსზე). სწორადაა აღნიშნული ლიტერატურაში, რომ დანაშაულის შემადგენლობაში შედის მოქმედების ყველა ნიშანი (იგულისხმება როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ნიშანი) და იგი აკრძალვის მატერიალურ საფუძველს წარმოადგენს. ამდენად, პასუხობს კითხვაზე - როგორი ქმედებაა აკრძალული.³

პირის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის არსებობა მხოლოდ ინდიციაა (მითითება) და სხვა არაფერი. იგი მიუთითებს მხოლოდ იმაზე, რომ მოქმედება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ნორმებს, ე.ი. ცალკეულ აბსტრაქტულ აკრძალვებს, რომელიც კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლებშია მოცემული.⁴

მართლწინააღმდეგობა კი სულ სხვა შინაარსის ცნებაა. იგი ნიშნავს იმას, რომ ქმედება მიმართულია მართლწესრიგის, როგორც მთლიანობის წინააღმდეგ.⁵ ამდენად, მართლწინააღმდეგობა ქმედების ღირებულებით-შეფასებითი მსჯელობაა (მსჯელობა ჯერარსზე).⁶

შესაბამისად, ქმედების შემადგენლობა, თავისი ბუნებით ვერ იქნება შეფასებითი, რადგან მსჯელობა ფაქტზე არ გულისხმობს ამ ფაქტის შეფასებას მისი სამართლებრივი ღირებულების თვალსაზრისით.

¹ დანაშაულის შემადგენლობის საკითხზე იხ. თ. წერეთელი, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი პირე. თბ. 2007, გვ. 77-94; გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვ. თბ. 2019, გვ. 118-126; მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ. 2013, გვ. 83-89.

² ქმედების მართლწინააღმდეგობის საკითხზე იხ. თ. წერეთელი, დასახ. ნაშრ. გვ. 94-100.

³ შეად. თ. წერეთელი, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-4, თბ. 2010, გვ. 127 (განხილულია კ. ველცელის შეხედულება დანაშაულის სისტემაზე - H. Welzel, Das neue Bild des Strafrechtssystems, Göttingen, 1957, s. 2021).

⁴ შეად. თ. წერეთელი, იქვე.

⁵ შეად. თ. წერეთელი, იქვე.

⁶ მართლწინააღმდეგობის საკითხზე გერმანულ გერმანულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, იხ. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-2, თბ. 2013, გვ. 11-70.

სულ სხვა საკითხია, რომ ქმედების (დანაშაულის) შემადგენლობა შედგება როგორც ფაქტობრივი (აღწერილობითი), ისე შეფასებითი ნიშნებისაგან. ეს შეფასებითი ნიშანი (მაგალითად, განსაკუთრებული სისასტიკე მკვლელობისას) არ გულისხმობს ჩადენილი ქმედების სამართლებრივ შეფასებას მართლწინააღმდეგობა-მართლზომიერების თვალსაზრისით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ქმედების (დანაშაულის) შემადგენლობაში არსებული შეფასებითი ნიშანი არ წარმოადგენს თვით დანაშაულის შეფასებით ნიშანს, რომელიც აფასებს ამ ქმედებას, ვითარც მართლსაწინააღმდეგოს.⁷

გამომდინარე აქედან, **პასუხი უნდა გაეცეს რამდენიმე კითხვას:**

1. შესაძლებელია თუ არა ქმედების შემადგენლობიდან ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე პირდაპირ -ლოგიკური (ანუ ავტომატური) დასკვნა?⁸ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის ფაქტი, რომ სახეზეა რომელიმე დანაშაულის შემადგენლობა (ქმედების შემადგენლობა), ნიშნავს თუ არა იმას, რომ ეს ქმედება იმავეითვე (აუცილებლად) მართლსაწინააღმდეგოა? ქმედების შემადგენლობის არსებობა თავისთავად თუ ნიშნავს მართლწინააღმდეგობის არსებობასაც?

2. თუ შეიძლება ქმედების შემადგენლობა განხორციელდეს მართლზომიერად (ანუ ქმედების შემადგენლობა თუ შეიძლება იყოს მართლზომიერი აქტი)?

დასმულ პირველ კითხვაზე ლიტერატურაში სწორადაა გაცემული პასუხი: ქმედების შემადგენლობის არსებობა აუცილებლად რომ ნიშნავდეს მართლწინააღმდეგობის არსებობასაც, მაშინ ქმედების შემადგენლობა და მართლწინააღმდეგობა ერთმანეთში აითქვიფებოდა. ამ თვალსაზრისით ქმედების შემადგენლობა დანაშაულის ნიშნებიდან გაქრებოდა და დანაშაულის სამკვალიანი სისტემიდან მხოლოდ ორი დარჩებოდა - ქმედების მართლწინააღმდეგობა და ბრალი.⁹

ჩემი აზრით, ეს მოსაზრება შეიძლება სხვაგვარადაც დასაბუთდეს.

კერძოდ, ქმედების შემადგენლობის არსებობა აუცილებლად რომ გულისხმობდეს მართლწინააღმდეგობის არსებობასაც, მაშინ დანაშაულის ნიშნებიდან გაქრებოდა მართლწინააღმდეგობა, როგორც მისი მეორე ნიშანი. შესაბამისად, დანაშაულის სამკვალიანი სისტემიდან დარჩებოდა მხოლოდ ორი - ქმედების შემადგენლობა (რომელიც თავისთავში მართლწინააღმდეგობასაც მოიცავს) და ბრალი.

უდავოა, რომ თუ ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა, იგი ვერ იქნება მართლზომიერი, მაგრამ **საინტერესოა:** თუ შეიძლება, ქმედება, რომელიც არაა მართლსაწინააღმდეგო (რადგან ეს საკითხი ჯერ არაა დადგენილი), **არც მართლზომიერი იყოს?**¹⁰

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის ფაქტი, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობა ჯერ-ჯერობით არაა დადგენილი, უსათუოდ თუ ნიშნავს იმას, რომ ეს ქმედება აუცილებლად მართლზომიერია?

⁷ქმედების შემადგენლობის ფაქტობრივი და შეფასებითი ნიშნების საკითხზე იხ. გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვ. რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, თბ. 2019, გვ. 123-124.

⁸იხ. გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დასახ. სახელმძღვ. გვ. 186.

⁹შეად. გ. ნაჭყებია, იქვე.

¹⁰შეად. გ. ნაჭყებია, იქვე, გვ. 187.

რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს ამას და სწორედ ასეთია სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა. როგორც კი განხორციელდება სს კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა, ეს ქმედება უკვე არაა მართლზომიერი აქტი, რადგანაც იგი სცილდება დანაშაულის თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებს.¹¹

თუმცა საქმეც ისაა, რომ თავისთავად ქმედების შემადგენლობა, ცალკე აღებული, მართლსაწინააღმდეგოც არაა, რადგან ჯერაც არაა დადგენილი, ჩადენილია თუ არა იგი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში.

ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ქმედების შემადგენლობის დადგენის ეტაპზე ადგილი არა აქვს ამ ქმედების შეფასებას სამართლებრივი ღირებულების თვალსაზრისით და ეს საკითხი შემდგომ შეფასებას მოითხოვს.

საკითხში უკეთ გარკვევისათვის უნდა აღინიშნოს შემდეგი: აღიარებულია, რომ არსებობს მართლწინააღმდეგობის ორგვარი გაგება - ფორმალური და მატერიალური.¹²

შესაბამისად, ხომ შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში მოცემული დანაშაულის შემადგენლობა წარმოადგენს ფორმალურ მართლწინააღმდეგობას? ანუ დანაშაულის შემადგენლობა ცალკე აღებული, ფორმალურად ხომ მართლსაწინააღმდეგოა?

ამ საკითხზე სწორადაა აღნიშნული იურიდიულ ლიტერატურაში: ფორმალურად მართლსაწინააღმდეგო ქმედება ყოველთვის არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას.¹³ რადგან არსებობს რიგი გარემოებები, რომელთა არსებობის შემთხვევაში ქმედების (დანაშაულის) შემადგენლობის განხორციელება არ შეიძლება იქნეს მიჩნეული მართლწესრიგის ხელყოფად.¹⁴

ამ სწორ მოსაზრებას უნდა დავუმატოთ ისიც, რომ საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მართლწინააღმდეგობაში გულისხმობს არა მის ფორმალურ, არამედ მატერიალურ გაგებას, რისი უდავო დადასტურებაც სსკ მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის არსი.¹⁵

მოქმედი კანონმდებლობა მართლწინააღმდეგობაში მის ფორმალურ გაგებას რომ გულისხმობდეს, მაშინ ქმედების (დანაშაულის) შემადგენლობა თავისთავში მოიცავდა მართლწინააღმდეგობასაც და დანაშაულის ცნებიდან გაქრებოდა მითითება მართლწინააღმდეგობაზე, როგორც დანაშაულის მეორე და აუცილებელ ნიშანზე.

ამდენად, როცა დანაშაულის მეორე ნიშნად აღიარებულია მართლწინააღმდეგობა, მასში იგულისხმება მისი არა ფორმალური, არამედ მატერიალური გაგება.

¹¹შეად. გ. ნაჭყებია, იქვე, გვ. 188.

¹²მართლწინააღმდეგობის ამ სახეების შესახებ იხ. გ. ნაჭყებია, დასახ. სახელმძღვ. გვ. 182-183; მ. ტურავა, დანაშაულის მოძღვრება, თბ. 2011, გვ. 324-325; მ. ტირავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ. 2013, გვ. 163-164; ი. ხერხეულიძე, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვ. რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, თბ. 2019, გვ. 195-196.

¹³სისხლისსამართლებრივი უმართლობის საკითხზე იხ. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-3, თბ. 2013, გვ. 171-172; გ. ნაჭყებია, დასახ. სახელმძღვანელოში, გვ. 190-191.

¹⁴შეად. მ. ტურავა, დასახ. მიმოხილვა, გვ. 164; ი. ხერხეულიძე, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვ. თბ. 2019, გვ. 195-196.

¹⁵სსკ მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის სამართლებრივ არსზე იხ. მ. ტურავა, დანაშაულის მოძღვრება, თბ. 2011, გვ. 58-65.

გამოდის, რომ თუკი დანაშაულის სამი ნიშნიდან ცალკე (ავტონომიურად) ავიღებთ ქმედების შემადგენლობას (დანარჩენი ნიშნებისაგან დამოუკიდებლად), იგი არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგო.

ვითარება შეიცვლება მას შემდეგ, როცა გაირკვევა, იყო თუ არა ეს ქმედება ჩადენილი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში - თუ დადგინდა, რომ იგი არ იყო ჩადენილი ასეთ გარემოებაში, მაშინ ქმედება შეფასდება, როგორც მართლსაწინააღმდეგო. თუმცა ამ დროიდან უკვე შეიცვლება მისი სამართლებრივი სახელწოდება - **სახეზე იქნება არა ქმედების შემადგენლობა, არამედ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (ანუ სისხლისსამართლებრივი უმართლობა).**¹⁶

რაც შეეხება მეორე კითხვას: თუ შეიძლება არსებობდეს ქმედების შემადგენლობა და იგი იყოს მართლზომიერი აქტი? დასმულ კითხვას პასუხი რომ გავცეთ, უნდა გავარკვიოთ, თუ ხორციელდება ქმედების შემადგენლობა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში?

კითხვაზე დადებითი პასუხის გაცემა ადვილია აუცილებელი მოგერიებისა (სსკ 28-ე მ.) და უკიდურესი აუცილებლობის (სსკ 30-ე მ.) საკანონმდებლო ცნების მხედველობაში მიღებით. კერძოდ, მათში ნათქვამია: „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს“.

უდავოა, რომ „ამ კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება“ სხვა არაფერია, თუ არა ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობა.

გამოდის, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების შემთხვევაშიც პირი ახორციელებს ქმედების (დანაშაულის) შემადგენლობას, მაგრამ იგი არ მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ.

მართლაც, სახეზე რომ არ იყოს ქმედების შემადგენლობა (ანუ დანაშაულის პირველი ნიშანი), **მაშინ არც დაისმებოდა საკითხი,** არის თუ არა ეს ქმედება ჩადენილი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში?

ხოლო ის ფაქტი, რომ ამ დროს პირი არ მოქმედებდა მართლსაწინააღმდეგოდ, ნიშნავს იმას, რომ **მისი ქმედება მართლზომიერია.** შესაბამისად, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში (მაგ., აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში) ჩადენილი ქმედება მართლზომიერია.

საბოლოოდ, ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის მიმართების საკითხზე უნდა დავასკვნათ შემდეგი: ქმედების შემადგენლობა (ფაქტის მსჯელობა) ცალკე აღებული (ანუ ავტონომიურად აღებული), არაა შეფასებითი - იგი არც მართლზომიერია და არც მართლსაწინააღმდეგოა. ამდენად, ქმედების შემადგენლობის დადასტურება თავისთავად (ავტომატურად) არ ნიშნავს იმას, რომ სახეზე გვაქვს დანაშაულის მეორე ნიშანიც - მართლწინააღმდეგობა.

მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გაირკვევა, იყო თუ არა ეს ქმედება ჩადენილი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებაში, მას უკვე მიეცემა სამართლებრივი შეფასება - იგი ან მართლსაწინააღმდეგოა (თუ სახეზე არაა მართლწინააღმდეგობის

¹⁶სისხლისსამართლებრივი უმართლობის საკითხზე დეტალურად იხ. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-2, თბ. 2013, გვ. 332-397.

გამომრიცხველი არც ერთი გარემოება), ან მართლზომიერი (თუ სახეზეა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოება).

შესაბამისად, ამ ეტაპზე ქმედებას უკვე შეეცვლება სახელი - სახეზე გვექნება არა ქმედების შემადგენლობა, არამედ ან მართლზომიერი ქმედება, ან მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (სისხლისსამართლებრივი უმართლობა).

ანალოგიურ ვითარებასთან გვაქვს საქმე სისხლისსამართლებრივი უმართლობისა და ბრალის მიმართების საკითხშიც - სისხლისსამართლებრივი უმართლობის არსებობა აუცილებლად არ ნიშნავს იმას, რომ ეს ქმედება ბრალეულადაა ჩადენილი. იგი შეიძლება ჩადენილი იყოს ბრალის გამომრიცხველ რომელიმე გარემოებაში.¹⁷

შესაბამისად, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის ჩადენა აუცილებლად არ გულისხმობს იმას, რომ სახეზეა დანაშაული.

II. რაც შეეხება მეორე საკითხს (რა მიმართებაშია ერთმანეთთან განზრახვა და ბრალი), მასთან მიმართებაში ისმის კითხვა: განზრახვა ბრალის ფორმაა, თუ მისი ნიშანია?

ეს საკითხი განსხვავებულადაა გადაწყვეტილი ბრალის სხვადასხვა თეორიებში. კემოდ, ფსიქოლოგიური და ნორმატიულ-ფსიქოლოგიური თეორიის მიხედვით, განზრახვა (ისევე, როგორც გაუფრთხილებლობა) ბრალის ფორმაა.¹⁸

ფინალისტური მოძღვრების მიხედვით¹⁹ ბუნებრივი (არაბოროტი) განზრახვა ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობაში შედის.²⁰ ხოლო ბოროტი განზრახვა, როცა სახეზეა ჩადენილი ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებაც (და ასევე გაუფრთხილებლობა) არაა ბრალის ფორმა, იგი ბრალის ნიშანია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბრალის ეტაპზე (ანუ პირის ინდივიდუალური გაკიცხვის ეტაპზე) ბოროტი განზრახვა მეტად იკიცხება, ვიდრე გაუფრთხილებლობა.²¹

¹⁷ბრალის გამომრიცხველი გარემოების შესახებ, იხ. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-3, თბ. 2013, გვ. 320-338; მ. ტურავა, დასახ. მიმოხილვა, თბ. 2013, გვ. 212-244; ნ. თოდუა, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დასახ. სახელმძღვანელო, გვ. 328-366.

¹⁸ამ თეორიების არსისა და მათი კრიტიკის შესახებ იხ. გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღ. რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, თბ. 2019, გვ. 239-243; მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ. 2013, გვ. 208-209.

¹⁹ფინალისტური თეორიის არსზე იხ. მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ. 2013, გვ. 64-68; ნორმატივიზმის ზოგად დახასიათებასა და მის ცალკეულ მიმდინარეობებზე იხ. ლაშა-გიორგი კუტალია, ბრალის ნორმატიული მოდელი, დოგმატურ-სისტემატიკური თავისებურებები, რედ. ო. გამყრელიძე, თბ. 1999, გვ. 157-228; ლაშა-გიორგი ლუტალია, ბრალი სისხლის სამართალში, ბრალის გენეზისი, ტომი პირვ. რედ. გ. ტყეშელიაძე, მ. ტურავა, თბ. 2000, გვ. 456-529; ამ თეორიის კრიტიკაზე, იხ. ლაშა-გიორგი ლუტალია, ბრალი სისხლის სამართალში, ბრალის გენეზისი, ტომი პირვ. რედ. გ. ტყეშელიაძე, მ. ტურავა, თბ. 2000, გვ. 544-631; გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღ. რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, თბ. 2019, გვ. 243-247.

²⁰აღსანიშნავია, რომ ქმედების შემადგენლობაში არაბოროტი განზრახვის მოაზრებას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს უმართლობის ტიპის დასადგენად (მაგ., სახეზეა მკვლელობის მცდელობა, თუ ჯანმრთელობის განზრახ დაზიანება) და იგი ფინალისტური მოძღვრების ძლიერ მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს. ამასთან, საკითხისადმი ასეთი მიდგომა გამორიცხული არაა ბრალის სხვა თეორიის (მაგ., „პასუხისმგებლობის თეორიის“) აღიარების შემთხვევაშიც.

²¹იხ. მ. ტურავა, დასახ. მიმოხილვა, თბ. 2013, გვ. 129.

აღსანიშნავია, რომ ამ მოძღვრების მიხედვით, ბრალს საერთოდ არ ახასიათებს გამოვლენის ფორმა და ეს არცაა გასაკვირი, რადგან ფინალისტური მოძღვრებით, **ბრალი არის** მოსამართლის ინდივიდუალური გაკიცხვა პირისა, მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამო.²²

შესაბამისად, თუკი ბრალი წმინდა შეფასებაა (ანუ მხოლოდ გაკიცხვა), მაშინ ლოგიკურია, რომ გაკიცხვის ფორმა მოსამართლის მიერ სახელმწიფოს სახელით გამოტანილი განაჩენი იქნება და სხვა არაფერი - იგი ვერ იქნება განზრახვა ან გაუფრთხილებლობა.

პროფ. ო. გამყრელიძის მოსაზრებაამ საკითხში რამდენადმე განსხვავებულია. იგი დიფერენცირებულად უდგება დასმულ საკითხს იმის მიხედვით, განზრახვაა სახეზე, თუ გაუფრთხილებლობა.

მისი აზრით, განზრახვა მართლაც წმინდა ფსიქოლოგიური კატეგორიაა და იგი შეიძლება იყოს დადებითიც და უარყოფითიც, კეთილიც და ბოროტიც. განზრახვა, როგორც წმინდა ფსიქოლოგიური კატეგორია, ქმედების ელემენტია და მას შეფასება სჭირდება, რაც ბრალის დადგენის დროს უნდა მოხდეს.²³

რაც შეეხება გაუფრთხილებლობას, პროფ. გამყრელიძის აზრით, არ შეიძლება მისი დაყოფა დადებით და უარყოფით გაუფრთხილებლობად. იგი ყოველთვის გულისხმობს ქმედების უარყოფით შეფასებას. ეს შეფასება ბრალის დონეზე უნდა მოხდეს.²⁴

სხვაგვარად წყდება ეს საკითხი ბრალის იმ თეორიის შესაბამისად (რასაც შეიძლება ვუწოდოთ „პასუხისმგებლობის თეორია“), რომლის მიხედვით, ბრალი არის ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება, როგორც ანტისაზოგადოებრივი ქმედების სუბიექტური მიზეზი, რომელიც განზრახვისა ან გაუფრთხილებლობის ფორმით (ზოგჯერ მათი ერთიანობით) გამოიხატება და ნეგატიური პასუხისმგებლობის საფუძველია.²⁵

როგორც ვხედავთ, ამ მოსაზრების მიხედვით განზრახვა (ასევე გაუფრთხილებლობაც) ბრალის ფორმაა, რადგან პირის უპასუხისმგებლობა ნორმატიული ვალდებულებისადმი, აუცილებლად გულისხმობს ამ უპასუხისმგებლობის გამოვლენის ფორმას.

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, უპასუხისმგებლობა ბრალის **შინაარსია**, რომელიც აუცილებლად მოითხოვს თავისი გამოვლინების **ფორმას** (შინაარსისა და ფორმის ერთიანობის ფილოსოფიური კანონი) და ეს ფორმა გახლავთ განზრახვა ან გაუფრთხილებლობა. სხვაგვარი ფორმით უპასუხისმგებლობა ვერ გამოვლინდება - თუ ქმედება არაა ჩადენილი არც განზრახ (იგულისხმება ბოროტი განზრახვა - სსკ მე-9 მ.) და არც გაუფრთხილებლობით, მაშინ შეუძლებელია ვამტკიცოთ, რომ პირმა უპასუხისმგებლობა გამოავლინა დადგენილი ვალდებულებისადმი .

კერძოდ, განზრახვისას (რაშიც, რა თქმა უნდა, სსკ მე-9 მუხლის მიხედვით, იგულისხმება მისი სამივე კომპონენტი მართლწინააღმდეგობის შეგნების ჩათვლით)

²² იხ. მ. ტურავა, იქვე, გვ. 209.

²³ შეად. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-3, თბ. 2013, გვ. 173.

²⁴ შეად. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტომი მე-3, თბ. 2013, გვ. 173-174.

²⁵ იხ. გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, თბ. 2019, გვ. 252.

ადგილი აქვს ნორმატიული ვალდებულების შეგნებულ უარყოფას (პირდაპირი განზრახვისას), ან გულგრილობას (არაპირდაპირი განზრახვისას),²⁶ ხოლო გაუფრთხილებლობისას - მის უგულვებელყოფას.²⁷

სწორედ ამიტომაც, განზრახვა ბრალის (ანუ უპასუხისმგებლობის) გაცილებით მაღალი ხარისხია,²⁸ ვიდრე გაუფრთხილებლობა. იგი ბრალის იმდენად დაბალი ხარისხია, რომ სსკ მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად: „გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დანაშაულად, თუ ამის შესახებ მითითებულია ამ კოდექსის შესაბამის მუხლში“.²⁹ იგულისხმება სსკ კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლი.

ამდენად, მისაღებია იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული შემდეგი მოსაზრება: განზრახვა, **ერთი მხრივ**, წმინდა ფსიქოლოგიურად არსებობს, როგორც გარკვეული სახის ქმედებისათვის განწყობისეული, ცნობიერი მზაობა (ე.წ. ბუნებრივი, არაბოროტი განზრახვა), მაგრამ **მეორე მხრივ**, იმის მიხედვით, თუ რა არის განზრახვის, როგორც ადამიანის ინტელექტის, ნებელობისა და ემოციის ერთიანობის საგანი, ანუ „განაზრახი“, განზრახვის შინაარსი იცვლება. კერძოდ, სუბიექტის ცნობიერება ვერ დარჩება მხოლოდ წმინდა ფსიქოლოგიურ ფენომენად მაშინ, როცა ამ ცნობიერების საგანია როგორც სამართლებრივი ურთიერთობა სახელმწიფოსა და სუბიექტს შორის, ასევე სახელმწიფოს წინაშე სუბიექტის პოზიტიური პასუხისმგებლობა მართლზომიერი ქმედებისათვის. **აქედან გამომდინარე, დანაშაულის ჩადენის გამო, ყველაფერი უკუღმა ტრიალდება** - მართლზომიერი ქმედების მოვალეობის აღსრულების ნაცვლად, სუბიექტი, პირიქით, არღვევს ამ მოვალეობას. **მეორე**, ნაცვლად იმისა, რომ ამ მოვალეობას მოჰკიდებოდა პასუხისმგებლურად, პირიქით, უპასუხისმგებლოდ, ანუ ბრალეულად ეკიდება მას. ეს კი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია.³⁰

როგორც ვხედავთ, ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიის პრობლემა იყო და არის „ფსიქოლოგიზმი“, ანუ ის, რომ მან ბრალი მხოლოდ ფსიქიკურ პროცესებზე დაიყვანა და მხედველობიდან გამორჩა შეფასებითი მომენტი. არადა ფსიქიკური პროცესები მართლაც რომ თავისუფალია შეფასებისაგან (მორალობა/ამორალობის თვალსაზრისით), ხოლო ბრალი შეფასების გარეშე წარმოუდგენელია.

გარდა ამისა, ამ თეორიის სერიოზული ნაკლი იყო ის, რომ იგი ვერ ხსნიდა დაუდევრობას, როგორც ბრალეული ქმედების გამოვლინებას - დაუდევრობისას პირს არა აქვს გაცნობიერებული, რომ არღვევს წინდახედულობის ნორმას და არც შედეგს ითვალისწინებს. ანუ სახეზე არაა ფსიქიკური დამოკიდებულება ჩადენილი ქმედებისა და შედეგისადმი.

ამ ნაკლის გამოსწორების მცდელობა ჰქონდა ბრალის **ნორმატიულ-ფსიქოლოგიურ თეორიას**, რომელმაც ფსიქიკურ პროცესებთან ერთად მის ცნებაში შეფასებაც შეიტანა, რითაც დიდი ნაბიჯი გადაიდგა წინ. თუმცა ვერც ეს თეორია ხსნის დაუდევრობის, როგორც ბრალეული ქმედების არსს, რადგან დაუდევრობისას სახეზე არაა ფსიქიკური

²⁶ იხ. გ. ნაჭყებია, იქვე, გვ.260.

²⁷ იხ. გ. ნაჭყებია, იქვე, გვ. 278-283

²⁸ ბრალის ხარისხის შესახებ, იხ. გ. ნაჭყებია, დასახ. სახელმძღვანელოში, გვ. 294-298.

²⁹ უფრო დეტალურად იხ. წინამდებარე კომენტარი, სსკ მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილის განმარტება.

³⁰ მეად. გ. ნაჭყებია, დასახ. სახელმძღვანელოში, თბ. 2019, გვ. 263-264.

დამოკიდებულება ჩადენილი ქმედებისა და შედეგისადმი. ამდენად, გაუგებარია, რომელი ფსიქიკური დამოკიდებულებისათვის იკიცხება პირი დაუდევრობისას.

როგორც ვხედავთ, ბრალის ნორმატიულ-ფსიქოლოგიურმა თეორიამ ბრალში **მექანიკურად** გააერთიანა ფსიქიკური და შეფასებითი მომენტები. შესაბამისად, ამ თეორიამ თავი ვერ დააღწია ეკლექტიზმს.

რაც შეეხება **ბრალის ფინალისტურ თეორიას**, მისი დამსახურება ისაა, რომ მან შეფასების მომენტზე გააკეთა აქცენტი, მაგრამ სერიოზული ნაკლი არის ის, რომ იგი **მეორე უკიდურესობაში** გადავარდა - ბრალი საერთოდ მოწყვიტა ფსიქიკურ პროცესებს და წმინდა შეფასებაზე დაიყვანა, რითაც იგი ისეთ ფენომენად წარმოაჩინა, რაც „მოსამართლის თავში“ და არა ქმედების ამსრულებლის „თავში“. ³¹

მართლაც, თუკი ბრალი მხოლოდ შეფასებაა (ანუ მხოლოდ გაკიცხვა), მაშინ იგი ვერ იქნება ქმედების ამსრულებლის „თავში“, რადგან **შეუძლებელია პირი სახელმწიფოს სახელით (განაჩენში) კიცხავდეს მის მიერ ჩადენილ ქმედებას და საკუთარ თავს.**

ბრალის საკითხის გადაწყვეტა ფინალისტური მოძღვრების შესაბამისად მიუღებლად უნდა ჩაითვალოს რადგან:

ა) თუკი ბრალი მხოლოდ შეფასებაა (მხოლოდ გაკიცხვა) და ამდენად, „მოსამართლის თავში“, მაშინ გამოდის, რომ იგი არ ყოფილა დანაშაულის მესამე ნიშანი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დანაშაულის ჩადენისას იგი თურმე არ არსებობს და მხოლოდ **„შემდეგ ჩნდება“** (რაც არ შეესაბამება სინამდვილეს).

სხვა საკითხია, რომ პირის ბრალეულობის საკითხი დანაშაულის ჩადენის შემდეგ დგინდება სასამართლოს მიერ. თუმცა ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ბრალი **შემდეგ ჩნდება**, იგი მხოლოდ **დგინდება** შემდეგ. შესაბამისად, მოსამართლე არ „აჩენს ბრალს“, იგი ადგენს პირის ბრალეულობას;

ბ) მართლაც, თუკი ბრალი **არისარა თავად** ქმედების ამსრულებლის „თავში“, **არამედ** სხვა პირის (თუნდაც მოსამართლის) „თავში“, მაშინ იგი ვერ იქნება იმ დანაშაულის მესამე და განუყოფელი ნიშანი, რაც ჩადენელია ამსრულებლის მიერ. აქედან კი გამოვა, რომ ბრალი **„გარედან შეიტანება“** და უერთდება ჩადენილ უმართლობას (რაც არ შეესაბამება სინამდვილეს);

გ) ის ფაქტი, რომ სასამართლო ადგენს პირის ბრალეულობას, კერძოდ იმას, მიუძღვის თუ არა მას ბრალი ჩადენილ ქმედებაში, **ნიშნავს არა** იმის დადგენას, „მიუძღვის თუ არა პირს გაკიცხვა“ ჩადენილ ქმედებაში (შეუძლებელია, პირს „მიუძღოდეს, ან არ მიუძღოდეს გაკიცხვა“), **არამედ იმას**, „მიუძღვის თუ არა მას უპასუხისმგებლობა“ მის მიერ ჩადენილ ქმედებაში.

გამომდინარე აქედან, ბრალის დადგენა ნიშნავს არა „გაკიცხვის დადგენას“ (შეუძლებელია ასეთი რამის დადგენა - პირი, შესაძლებელია, გაიკიცხოს ან არ გაიკიცხოს), არამედ პირის „უპასუხისმგებლობის დადგენას“;

დ) თავად გამოთქმა „პირს ბრალი მიუძღვის ჩადენილ ქმედებაში“, გულისხმობს იმას, რომ იგი „წინ მიუძღვის“ პირს ქმედების ჩადენისას. შესაბამისად, შეუძლებელია, ქმედების ამსრულებელს და ჩადენილ ქმედებას წინ მიუძღოდეს გაკიცხვა (გაკიცხვას

³¹ იხ. მ. ტურავა, დასახ. მიმოხილვა, გვ. 209.

ადგილი აქვს შემდგომში - განაჩენის გამოტანისას), მაგრამ სავსებით ბუნებრივია, მას და მის ქმედებას წინ მიუძღოდეს პირის უპასუხისმგებლობა.

ე) თუკი ბრალი მხოლოდ გაკიცხვაა პირისა, მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამო, მაშინ **ისმის კითხვა**: რატომ არ იკიცხება შეურაცხადი პირი, რომელმაც ჩაიდინა მართლსაწინააღმდეგო ქმედება?

ბრალის ნორმატივისტული თეორიის მიერ ჩამოყალიბებული ცნებიდან გამომდინარე, (**ბრალი არის** მოსამართლის ინდივიდუალური გაკიცხვა პირისა, მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამო), ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა შეუძლებელია - ეს პასუხი არ გამომდინარეობს ბრალის ამ ცნებიდან. პირიქით, ამ ცნებიდან იქმნება შთაბეჭდილება, რომ თუკი პირი ჩაიდენს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, იგი აუცილებლად დაექვემდებარება მოსამართლის მიერ ინდივიდუალურ გაკიცხვას, რაც აისახება განაჩენში.

სამაგიეროდ დასმულ კითხვაზე პასუხის გაცემა ადვილია ბრალის პასუხისმგებლობის თეორიიდან გამომდინარე - შეურაცხადი პირი იმიტომ არ იკიცხება, რომ მას არა აქვს უნარი, პასუხისმგებლობით მოეკიდოს ნორმატიულ ვალდებულებას. ანუ ასეთი პირის მხრიდან მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენა არ ნიშნავს იმას, რომ იგი უპასუხისმგებლოდ მოეკიდა ამ ვალდებულებას;

ვ) შესაბამისად, სწორადაა აღნიშნული გერმანულ ლიტერატურაში, გასაკიცხაობა არის პასუხისმგებლობის აუცილებელი, მაგრამ არა საკმარისი პირობა... ბრალის ნორმატიულმა ცნებამ შემდგომი განვითარება უნდა ჰპოვოს და გარდაისახოს ე.წ. პასუხისმგებლობის ნორმატიულ ცნებად.³² ბრალის წმინდა შეფასებაზე (მხოლოდ გაკიცხვაზე) დაყვანით, აქცენტი კეთდება მის მხოლოდ ფორმალურ მხარეზე და არა მატერიალურ (ანუ შინაარსობრივ) მხარეზე. კერძოდ, ბრალის ამ ცნებიდან არ ჩანს, თუ რა გარემოებებზეა დამყარებული ეს გაკიცხვა?³³

ზ) **საერთოდაც, საკითხი**: არის თუ არა პირი ბრალუნარიანი, ნიშნავს არა იმის გარკვევას, არის თუ არა ეს პირი „გაკიცხვაუნარიანი“ (შეუძლებელია პირი იყოს, ან არ იყოს ასეთი უნარის მატარებელი, რადგან გაკიცხვის ავტორი მოსამართლეა და არა თავად ეს პირი), არამედ იმის გარკვევას, არის თუ არა პირი „პასუხისმგებლობაუნარიანი“ - შეუძლია თუ არა მას, პასუხისმგებლობით მოეკიდოს ნორმატიულად დადგენილ ვალდებულებას (გამომდინარე თავისი ასაკიდან ან ფსიქიკური მდგომარეობიდან)?

თ) შესაბამისად, როდესაც პირი არ ცნობს თავს ბრალეულად და სასამართლოს წინაშე სვამს კითხვას: „გამაგებინეთ, სად არის აქ ჩემი ბრალი?“, იგი **გვეკითხება არა იმას**: „სად არის აქ ჩემი გაკიცხვა?“, არამედ იმას: „სად არის აქ ჩემი უპასუხისმგებლობა“?

ი) თუ ბრალი მხოლოდ გაკიცხვაა, მაშინ გამოდის, რომ დანაშაულს **ორი ავტორი** ჰყოლია: 1. ქმედების ამსრულებელი (უმართლობის ამსრულებელი) და 2. მოსამართლე.

შესაბამისად, **დანაშაულის ავტორი არ ყოფილა** მხოლოდ ქმედების სუბიექტი, არამედ იგი მხოლოდ უმართლობის ავტორი ყოფილა, ხოლო ბრალისა - მოსამართლე;

³² იხ. C. Roxin, strafrecht, Allgemeiner Teil, Band I. Munchen, 1992, s. 540. (ციტატა აღებულია ნაშრომიდან: ლაშა-გიორგი ლუტალია, ბრალი სისხლის სამართალში, ბრალის გენეზისი, ტომი პირვ. რედ. გ. ტყეშელიაძე, მ. ტურავა, თბ. 2000, გვ. 604-605).

³³ იხ. C. Roxin, strafrecht, Allgemeiner Teil, Band I, 4. Auflage, Munchen, 2006, s. 858-859. (ეს ციტატა იხ. გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დასახ. სახელმძღვ. 2019, გვ. 246).

კ) ზემოთთქმულიდან გამომდინარე, უნდა ვაღიაროთ, რომ ბრალი მართლაც არის რაღაც ისეთი ფენომენი, რაც ნამდვილადაა სახელმწიფოს სახელით გაკიცხვის ღირსი. ეს რაღაც კი გახლავთ პირის უპასუხისმგებლობა ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებისადმი, რაც უდავოდ იმსახურებს გაკიცხვას.

გამოდის, რომ გაკიცხვა ბრალის შედეგია (შედეგად მოსდევს ბრალს), მაგრამ იგი (გაკიცხვა) არაა თავად ბრალი.³⁴

შესაბამისად, გასაზიარებელია მოსაზრება, რომლის მიხედვით, ბრალი როდია ფსიქოლოგიური ელემენტებისაგან დაცლილი, წმინდა შეფასება, წმინდა ჯერარსი, ანუ გასაკიცხაობა, რომელსაც საგანი არ გააჩნია, არამედ იგი გაკიცხვის საფუძველია. სუბიექტი იკიცხება არა მხოლოდ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის (ასეთ ქმედებას შეურაცხადიც სჩადის), არამედ მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი იმ უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებისათვის, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენით გამოიხატება.³⁵

³⁴ იხ. Bauman/Weber/Mitsch, Strafrecht, Allgemeiner Teil, Lehrbuch, 2003, s. 192.

³⁵ შეად. გ. ნაჭყებია, წიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, თბ. 2019, გვ. 264.